

7 ΗΜΕΡΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

24 Μαΐου 2024, Τεύχος 503

Εξέλιξη διάρθρωσης κλαδικής απασχόλησης στην Ελλάδα την περίοδο 2008-2023

Κατά τη διάρκεια της εγχώριας δημοσιονομικής κρίσης, πέρα από την εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών αναδείχθηκε και το θέμα της μεταβολής του αναπτυξιακού προτύπου της ελληνικής οικονομίας προς κλάδους οι οποίοι παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες, με σκοπό η ανάπτυξή της να είναι μακροχρόνια και βιώσιμη. Για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου είναι αναγκαία μεταξύ άλλων η μετατόπιση/κατεύθυνση κατάλληλα εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού προς κλάδους με παραγωγή διεθνώς εμπορεύσιμη. Σκοπός του συγκεκριμένου σημειώματος είναι να διερευνήσει κατά πόσο υπάρχουν μεταβολές στην κλαδική απασχόληση (μονοψήφιοι κλάδοι κατά ΣΤΑΚΟΔ 2008) που να δείχνουν μετατόπισή της προς κλάδους με διεθνώς εμπορεύσιμη παραγωγή, χρησιμοποιώντας δεδομένα που δημοσιεύει η ΕΛΣΤΑΤ για την περίοδο 2008-2023. Σχετικά με το ποιοι κλάδοι έχουν διεθνώς εμπορεύσιμη παραγωγή, για τους σκοπούς του παρόντος σημειώματος ακολουθήθηκε η προσέγγιση των Αναστασάτου και Χαρδούβελη (2012)¹ σύμφωνα με την οποία ως τέτοιοι θεωρούνται ο Πρωτογενής τομέας, και οι κλάδοι Ορυχείων-Λατομείων, Μεταποίησης, Καταλύματος-Εστίασης και Μεταφοράς-Αποθήκευσης.

Ξεκινώντας την ανάλυση, ο **πληθυσμός ηλικίας άνω των 15 ετών** (Διάγραμμα 1) επί του οποίου υπολογίζονται τα μεγέθη της απασχόλησης, την περίοδο 2008-2023 παρουσιάζει συνεχή πτώση με αποτέλεσμα να περιοριστεί κατά 4,2% (ή κατά 398,1 χιλ. άτομα) στα 9,04 εκατ. από τα 9,44 εκατ. Η μείωση αυτή ήταν κυρίως αποτέλεσμα της εκροής ανθρώπινου κεφαλαίου (brain drain), δηλαδή της φυγής Ελλήνων στο εξωτερικό – ο αριθμός των οποίων ξεπερνά τις 400,0 χιλ. σύμφωνα με σχετικές μελέτες² – καθώς και αλλοδαπών, κυρίως με χαμηλή εξειδίκευση, οι οποίοι εξαιτίας της οικονομικής κρίσης αναζήτησαν απασχόληση σε άλλες χώρες. Σημειώνεται πως, σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, για την περίοδο 2008-2020 που υπάρχουν δεδομένα μετανάστευσης, πάνω από 7 στα 10 άτομα που αποχώρησαν από την Ελλάδα (70,5%) ήταν άτομα που βρίσκονταν στην αρχή ή στο μέσο του εργασιακού τους βίου, δηλαδή άτομα ηλικίας 20-49 ετών. Επιπλέον, ο αριθμός των ατόμων που μετανάστευσαν προς την Ελλάδα την περίοδο 2008-2022 ήταν σαφώς μικρότερος αυτών που εξήλθαν από την χώρα με αποτέλεσμα το ισοζύγιο εισόδου-εξόδου μεταναστών προς/από τη χώρα την περίοδο αυτή να είναι αρνητικό.³

¹ Αναστασάτος Τ., Γ. Χαρδούβελης (2014), «Η μακροοικονομική ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας», στο (επιμ. Μ. Μασουράκης, Χ.Β. Γκόρτσος) «Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής», Ελληνική Ένωση Τραπεζών.

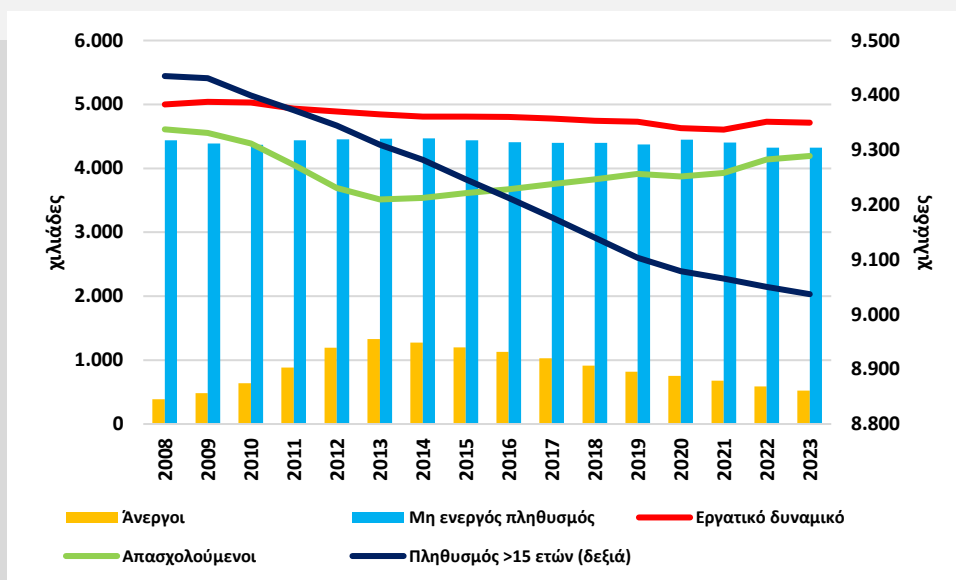
² 427,0 χιλ. την περίοδο 2008-2016 σύμφωνα με μελέτη της ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, 427,0 χιλ. την περίοδο 2008-2013 σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, 467,8 χιλ. την περίοδο 2008-2017 σύμφωνα με μελέτη του ΣΕΒ.

³ Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat και της ΕΛΣΤΑΤ την περίοδο 2008-2022 εισήλθαν στη χώρα 1,2 εκατ. άτομα και έφυγαν από αυτή 1,35 εκατ., με αποτέλεσμα να προκύπτει καθαρή εκροή 143,4 χιλ. ατόμων.

Συγγραφείς

Κωνσταντίνος Πέππας
Ερευντής Οικονομολόγος, PhD
kpreppas@eurobank.gr

Διάγραμμα 1: Εξέλιξη πληθυσμού άνω των 15 ετών, εργατικού δυναμικού και μη ενεργού πληθυσμού στην Ελλάδα (2008-2023)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research

Την περίοδο 2008-2023 το ισοζύγιο γεννήσεων-θανάτων δεν φαίνεται να άσκησε κάποιο ρόλο στη μείωση του πληθυσμού με ηλικία άνω των 15 ετών⁴. Ως προς το συγκεκριμένο θέμα σημειώνεται ότι την υπό εξέταση περίοδο ο συγκεκριμένος πληθυσμός αφορά άτομα που γεννήθηκαν μεταξύ 1919 και 2008, αλλά τα συντριπτικά περισσότερα έτη της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου (1919-2008) το ισοζύγιο γεννήσεων-θανάτων ήταν θετικό⁵ αν και σε πτωτική πορεία μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1960 (Διάγραμμα 2).

Η επίπτωση της μετανάστευσης Ελλήνων αλλά και αλλοδαπών στο εξωτερικό φαίνεται και στην εξέλιξη του μεγέθους του **εργατικού δυναμικού** (Διάγραμμα 1), η ποσοστιαία μείωση του οποίου ήταν ισχυρότερη συγκριτικά με την ποσοστιαία μείωση του πληθυσμού άνω των 15 ετών, καθώς διαμορφώθηκε σε 5,7% (ή -283,0 χιλ. άτομα, στα 4,72 εκατ. από τα 5,0 εκατ.) μεταξύ 2008 και 2023. Οι δύο συνιστώσες του εργατικού δυναμικού, οι απασχολούμενοι και οι άνεργοι ακολούθησαν, όπως είναι αναμενόμενο, αντίστροφες πορείες. Οι **απασχολούμενοι** (Διάγραμμα 1) την περίοδο 2008-2013 κατά την οποία αυξήθηκε ραγδαία το ποσοστό ανεργίας μειώθηκαν κατά ¼ περίπου (23,8%) ή κατά 1,1 εκατ. (στα 3,51 εκατ. από τα 4,61 εκατ.) ενώ την περίοδο 2014-2023 κατά την οποία αποκλιμακώθηκε το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκαν κατά 657,2 χιλ. ή 18,6% (στα 4,2 εκατ.). Συνολικά την περίοδο 2008-2023 περιορίστηκαν κατά 417,0 χιλ. άτομα (ή κατά 9,0%). Οι **άνεργοι** (Διάγραμμα 1) την περίοδο 2008-2013 υπερ-τριπλασιάστηκαν στα 1,33 εκατ. (από τους 387,9 χιλ.) και την περίοδο 2014-

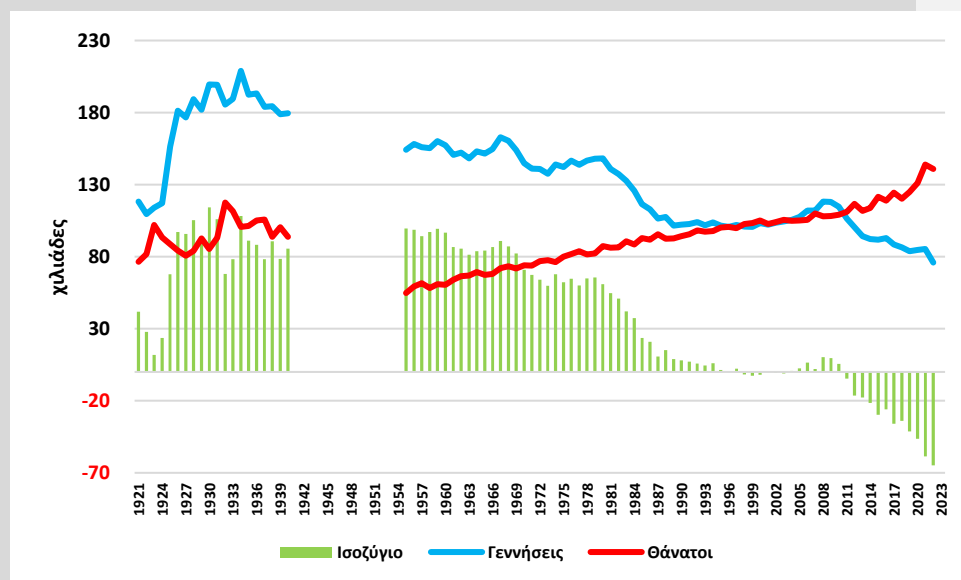
⁴ Σύμφωνα με την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ θεωρούνται ως:

- απασχολούμενοι, τα άτομα ηλικίας 15-89 ετών,
- άνεργοι, τα άτομα ηλικίας 15-74 ετών,
- άτομα εκτός του εργατικού δυναμικού, δηλαδή τα άτομα ηλικίας κάτω των 15 ετών, άτομα άνω των 89 ετών ή άτομα ηλικίας 15-89 ετών τα οποία δεν ήταν ούτε απασχολούμενοι ούτε άνεργοι.

⁵ Με εξαίρεση τα έτη 1919-1920 και 1941-1954 για τα οποία δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία γεννήσεων και θανάτων, από τα υπόλοιπα 74 έτη για τα οποία υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα, σε 67 το ισοζύγιο γεννήσεων-θανάτων ήταν θετικό και σε μόλις 7 έτη (1996 και 1998-2003) αρνητικό.

2023 μειώθηκαν στους 521,8 χιλ. (-59,1% ή -752,6 χιλ.), ενώ συνολικά την περίοδο 2008-2023 αυξήθηκαν κατά 34,5% ή 133,9 χιλ. Τέλος, ο **μη ενεργός πληθυσμός** (Διάγραμμα 1) την ίδια περίοδο συρρικνώθηκε από τα 4,44 εκατ. στα 4,32 εκατ. (-115,1 χιλ. ή -2,6%).

Διάγραμμα 2: Εξέλιξη γεννήσεων-θανάτων στην Ελλάδα (1921-2022)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research

Σημείωση: Δεν υπάρχουν στοιχεία γεννήσεων και θανάτων για την περίοδο 1941-1954

Οι μεταβολές στον πληθυσμό σημαίνουν πως θα δινόταν λανθασμένη εικόνα για την εξέλιξη της κλαδικής απασχόλησης στην Ελλάδα με τη χρήση του αριθμού των απασχολούμενων. Ορθότερο είναι να εξεταστεί η εξέλιξη του μεριδίου που έχουν οι μονοψήφιοι κλάδοι της ελληνικής οικονομίας στη συνολική απασχόληση της χώρας, την περίοδο 2008-2023. Σε αυτό το πλαίσιο σημειώνεται ότι την περίοδο 2008-2023 οι κλάδοι με τα υψηλότερα μερίδια στην συνολική απασχόληση ήταν το Χονδρικό-Λιανικό εμπόριο (17,9% της συνολικής απασχόλησης, κατά μέσο όρο), ο Πρωτογενής τομέας (12,1%), η Μεταποίηση (9,9%), η Δημόσια διοίκηση και άμυνα-Υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (8,8%), οι Δραστηριότητες παροχής Καταλύματος-Εστίασης (8,4%), η Εκπαίδευση (7,9%) και η Υγεία-Κοινωνική μέριμνα (6,2%). Από την άλλη πλευρά, τα χαμηλότερα ποσοστά στη συνολική απασχόληση έχουν οι κλάδοι Δραστηριοτήτων ετερόδικων οργανισμών και φορέων (0,1%), Ακίνητης περιουσίας (0,2%), Ορυχείων-Λατομείων (0,3%), Παροχής νερού-Επεξεργασίας λυμάτων-Διαχείρισης αποβλήτων-Δραστηριοτήτων εξυγίανσης (0,7%) και Παροχής ηλεκτρικού ρεύματος-Φυσικού αερίου-Ατμού-Κλιματισμού (0,8%). Επισημαίνεται πως, από τους συγκεκριμένους κλάδους αυτός της Διαχείρισης ακίνητης περιουσίας αν και απορροφά το 0,3% της απασχόλησης παρουσιάζει διαχρονικά το υψηλότερο μερίδιο στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (16,7% κατά μέσο όρο)⁶. Από όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω προκύπτει ότι την υπό εξέταση περίοδο οι κλάδοι με τα υψηλότερα μερίδια στη συνολική απασχόληση είναι κυρίως κλάδοι παροχής υπηρεσιών οι οποίοι συγκεντρώνουν τους μισούς περίπου απασχολούμενους της χώρας (49,1% κατά μέσο όρο) και συνεισφέρουν περίπου το

⁶ Τα στοιχεία για την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία αφορούν την περίοδο 2008-2022, καθώς μέχρι την ημέρα ολοκλήρωσης του σημειώματος δεν έχουν δημοσιευθεί στοιχεία για το έτος 2023 ανά μονοψήφιο κλάδο.

40% (38,6%) της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της ελληνικής οικονομίας.⁷ Συνολικά, από όλους τους μονοψήφιους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, αυτοί με διεθνώς εμπορεύσιμη παραγωγή – όπως ορίστηκαν στην αρχή του σημειώματος (δηλαδή ο Πρωτογενής τομέας, η Μεταποίηση, οι Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, τα Ορυχεία-Λατομεία και η Μεταφορά-Αποθήκευση) έχουν μέσο μερίδιο στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία 35,6% και 26,6%, αντίστοιχα. Κατά συνέπεια, οι κλάδοι με μη διεθνώς εμπορεύσιμη παραγωγή απορροφούν το 64,4% της απασχόλησης και συνεισφέρουν το 73,4% της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας.

Η ανάλυση της εξέλιξης του μεριδίου της κλαδικής απασχόλησης στην Ελλάδα, ξεκινάει από τους κλάδους των οποίων η σχετική καμπύλη ακολουθεί καθοδική πορεία. Στην περίπτωση του κλάδου με το υψηλότερο μερίδιο στην απασχόληση, δηλαδή του **Χονδρικού-Λιανικού εμπορίου, επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών** (Διάγραμμα 3), το μερίδιο ακολουθεί συνολικά πτωτική πορεία μεταξύ των ετών 2008-2023. Όμως, ενώ την περίοδο 2008-2019 η πτωτική του πορεία είναι ήπια (από 18,2% σε 17,7%), το μερίδιο του στη συνολική απασχόληση έκτοτε περιορίζεται εντονότερα, δηλαδή από το 18,4% το 2020 στο 16,6% το 2023. Αν και οι δείκτες κύκλου εργασιών και όγκου του Χονδρικού και λιανικού εμπορίου μεταξύ 2008 και 2016 παρουσιάζουν έντονα καθοδική πορεία, στη συνέχεια την περίοδο 2017-2020 εμφανίζουν σταθεροποίηση στα επίπεδα του 2016 και από το 2021 και μετά ήπια άνοδο, το μερίδιο της απασχόλησης του κλάδου στη συνολική απασχόληση περιορίζεται εντονότερα μετά το 2020. Η συγκεκριμένη εικόνα αντικατοπτρίζει την σημαντικότητα του κλάδου στο εθνικά παραγόμενο προϊόν και στην απασχόληση – παρά τη σημαντική μείωσή της σε απόλυτα μεγέθη – καθώς την ίδια περίοδο η ιδιωτική κατανάλωση αντιστοιχούσε στο 68,7% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο.

Στην περίπτωση του **Πρωτογενή τομέα** (Διάγραμμα 3), η σχετική καμπύλη έχει σχήμα ανάποδο U. Το μερίδιο του στη συνολική απασχόληση, ενώ αυξήθηκε από το 11,1% το 2008 στο 13,7% το 2013, στη συνέχεια περιορίστηκε μέχρι το 2020 στο 10,6% λόγω της σταδιακής φυγής αλλοδαπών εργατών γης στο εξωτερικό προς αναζήτηση εργασίας. Έκτοτε, ανέρχεται και το 2023 έφτασε σε ελαφρά υψηλότερο επίπεδο από αυτό του 2008, δηλαδή στο 11,5%.

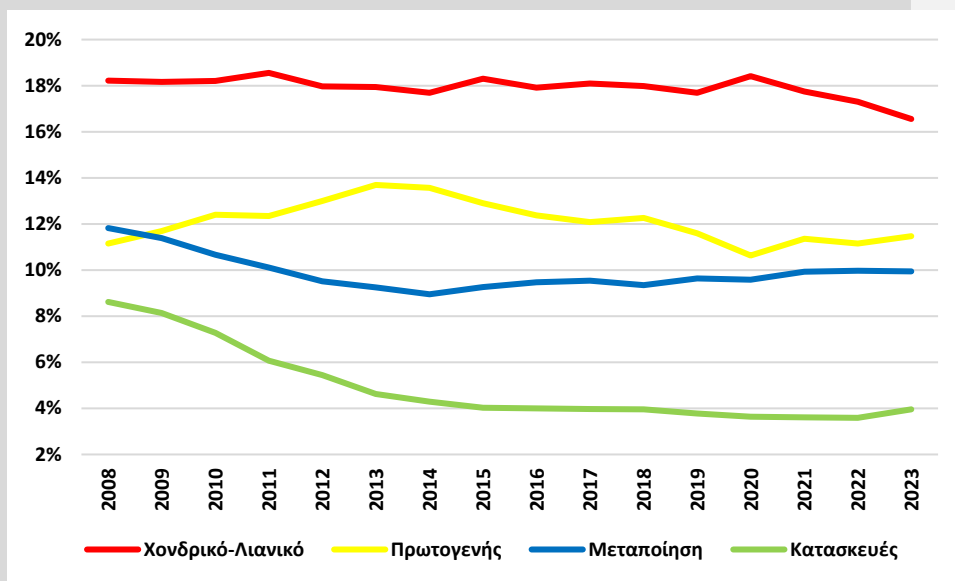
Το μερίδιο του κλάδου της **Μεταποίησης** (Διάγραμμα 3) την εξεταζόμενη περίοδο έχει συνολικά συρρικνωθεί κατά 1,9 π.μ. (από 11,8% σε 9,9%). Ωστόσο η πτώση του ήταν ισχυρή την περίοδο 2008-2014, φτάνοντας τις 2,9 π.μ. (από 11,8% σε 8,9%) σε συνάφεια με τη μείωση των δεικτών όγκου και κύκλου εργασιών κατά 25,4% και 16,2%. Αντίθετα, την περίοδο 2015-2023 το μερίδιο του ενισχύθηκε κατά μόλις 0,6 π.μ. (από 9,3% σε 9,9%) αν και οι δείκτες όγκου και κύκλου εργασιών ενισχύθηκαν πολύ πιο έντονα, δηλαδή κατά 28,8% ο πρώτος και 61,7% ο δεύτερος (κυρίως τη διετία 2022-2023 λόγω του πολύ υψηλού πληθωρισμού), ως αποτέλεσμα της αύξησης του βαθμού αξιοποίησης του παραγωγικού δυναμικού (capacity utilization).

Ο κλάδος των **Κατασκευών** (Διάγραμμα 3) παρουσίασε την ισχυρότερη μείωση μεριδίου στη συνολική απασχόληση μεταξύ των μονοψήφιων κλάδων της ελληνικής οικονομίας καθώς περιορίστηκε

⁷ Τα στοιχεία για την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία αφορούν την περίοδο 2008-2022, καθώς μέχρι την ημέρα ολοκλήρωσης του σημειώματος δεν έχουν δημοσιευθεί στοιχεία για το έτος 2023 ανά μονοψήφιο κλάδο. Με βάση αυτά τα στοιχεία τα μερίδια των συγκεκριμένων κλάδων στη συνολική ακαθάριστη αξία έχουν ως ακολούθως: Χονδρικό-Λιανικό εμπόριο (12,1%, κατά μέσο όρο), Δημόσια διοίκηση και άμυνα-Υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (10,2%), Δραστηριότητες παροχής Καταλύματος-Εστίασης (5,9%), Εκπαίδευση (5,6%), Υγεία-Κοινωνική μέριμνα (4,7%).

κατά 4,6 π.μ., στο 4,0% το 2023 από 8,6% το 2008. Η πτώση του ήταν πιο απότομη μεταξύ των ετών 2008 και 2015 (από 8,6% σε 4,0%) όπου η κατασκευαστική δραστηριότητα δέχθηκε ισχυρό πλήγμα λόγω της οικονομικής κρίσης η οποία αποτυπώνεται στην υποχώρηση του δείκτη παραγωγής στις κατασκευές κατά 75,1% (-84,1% στα οικοδομικά έργα και -65,4% στα έργα πολιτικού μηχανικού). Την περίοδο 2016-2022 η μείωση του μεριδίου του στην απασχόληση ήταν οριακή (-0,4 π.μ., από 4,0% σε 3,6%), για να ανέλθει το επόμενο έτος και πάλι στο 4,0% ενώ την ίδια περίοδο ο δείκτης παραγωγής μειώθηκε κατά 10,9% (+2,4% στα οικοδομικά έργα και -17,7% στα έργα πολιτικού μηχανικού).

Διάγραμμα 3: Εξέλιξη μεριδίου κλάδων Χονδρικού-Λιανικού εμπορίου, Μεταποίησης, Κατασκευών και Πρωτογενή τομέα στη συνολική απασχόληση (2008-2023)

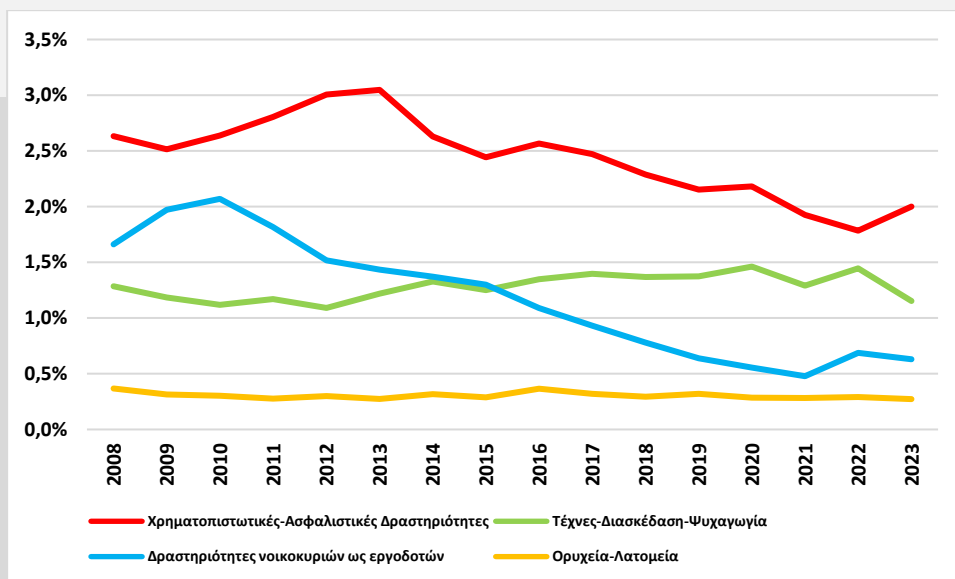

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research

Σε ότι αφορά τις **Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες** (Διάγραμμα 4) το σχετικό μερίδιο ακολουθεί συνολικά καθοδική πορεία. Αρχικά αυξήθηκε μεταξύ 2008 και 2013 από 2,6% σε 3,0% αλλά στη συνέχεια η πτώση του ήταν συνεχής με αποτέλεσμα να συρρικνωθεί στο 2,0% το 2023 ενώ το προηγούμενο έτος είχε κατέλθει στο 1,8%. Η συγκεκριμένη πτώση οφείλεται στην αναδιάρθρωση του τραπεζικού συστήματος που έλαβε χώρα την περίοδο 2012-2013 και τη μετέπειτα σταδιακή αποχώρηση σημαντικού μέρους του προσωπικού του μέσω διαδοχικών προγραμμάτων εθελουσίας εξόδου που εφάρμοσαν τα τραπεζικά ιδρύματα.

Τα μερίδια των κλάδων **Τεχνών-Διασκέδασης-Επικοινωνίας** και **Δραστηριοτήτων νοικοκυριών ως εργοδοτών Δραστηριοτήτων νοικοκυριών ως εργοδοτών** είναι διαχρονικά χαμηλά (1,3% και 1,2% κατά μέσο όρο, αντίστοιχα). Σε αμφότερους περιορίστηκαν την υπό εξέταση περίοδο, στον δεύτερο κλάδο περισσότερο (κατά 1,1 π.μ., από 1,7% σε 0,6%) συγκριτικά με τον πρώτο (κατά 0,1 π.μ., από 1,3% σε 1,2%) (Διάγραμμα 4). Ολοκληρώνοντας με τους κλάδους των οποίων το μερίδιο στη συνολική απασχόληση έχει συρρικνωθεί την περίοδο 2008-2023, στην περίπτωση των **Ορυχείων-Λατομείων** κατέλθε οριακά, δηλαδή στο 0,3% το 2023 από το 0,4% το 2008 (Διάγραμμα 4) αν και οι δείκτες κύκλου εργασιών και όγκου του συγκεκριμένου κλάδου παρουσίασαν πτώση κατά 11,7% και 35,5%, αντίστοιχα.

Διάγραμμα 4: Εξέλιξη μεριδίου κλάδων Χρηματοπιστωτικών-Ασφαλιστικών δραστηριοτήτων, Τεχνών-Διασκέδασης-Επικοινωνίας, Δραστηριοτήτων νοικοκυριών ως εργοδοτών και Ορυχείων-Λατομείων στη συνολική απασχόληση (2008-2023)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research

Προχωρώντας στην ομάδα των κλάδων που παρουσίασαν αύξηση του μεριδίου τους στη συνολική απασχόληση, η ισχυρότερη εντοπίζεται στον κλάδο **Δραστηριοτήτων ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας** (Διάγραμμα 5) καθώς το ποσοστό του το 2023 διαμορφώθηκε σε 7,4% ενώ το 2008 ήταν 5,1% (+2,3 π.μ.). Η άνοδος του μεριδίου ήταν σχεδόν συνεχής, ωστόσο ήταν ισχυρότερη τις περιόδους 2009-2013 και 2016-2021. Στην πρώτη περίοδο αυξήθηκε από 5,1% σε 6,1% (+1,0 π.μ.) πιθανώς γιατί τη συγκεκριμένη περίοδο που εντάθηκε η εγχώρια δημοσιονομική κρίση διατηρήθηκαν οι θέσεις εργασίας στον χώρο της υγείας (δημόσιο και ιδιωτικό τομέα) συγκριτικά με άλλους κλάδους της οικονομίας. Στη δεύτερη περίοδο (2016-2021) μεγάλο μέρος της ανόδου της απασχόλησης (+1,3 π.μ., από 5,9% σε 7,2%) οφείλεται στην πρόσληψη ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού για την κάλυψη των αυξημένων αναγκών που δημιουργήθηκαν στο σύστημα υγείας από την εμφάνιση και εξάπλωση της πανδημίας του κορωνοϊού. Την επόμενη διετία το ποσοστό του κλάδου στη συνολική απασχόληση αρχικά περιορίστηκε στο 7,0% για να αυξηθεί στο 7,4% το 2023.

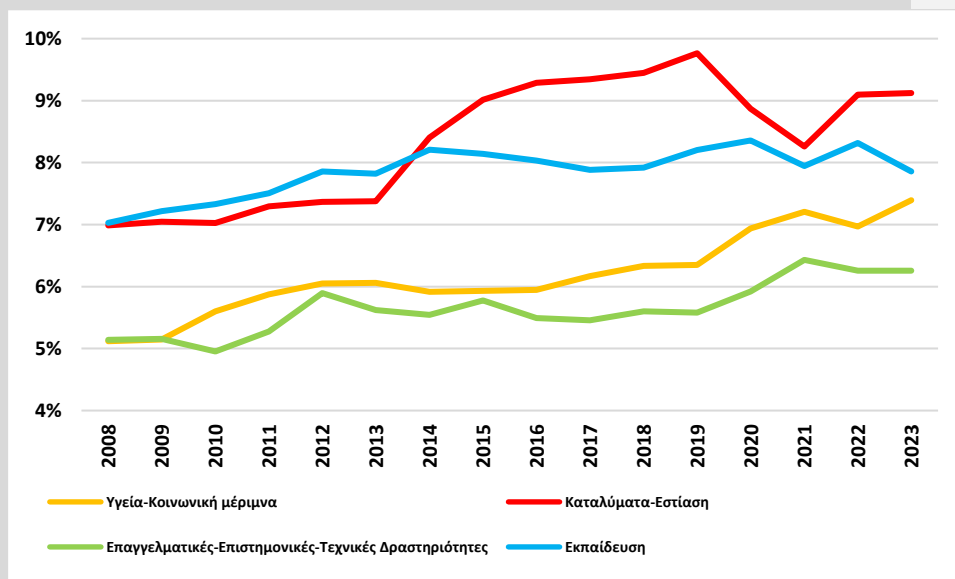
Έπεται σε άνοδο ο κλάδος **Δραστηριοτήτων υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης** (Διάγραμμα 5) του οποίου το μερίδιο ανήλθε στο 9,1% το 2023 από 7,0% το 2008. Μεταξύ των ετών 2008 και 2013 το σχετικό μερίδιο ανήλθε ήπια (από 7,0% σε 7,4%), ενώ έκτοτε ενισχύθηκε εντονότερα για να διαμορφωθεί το 2019 στο 9,8% λόγω της αυξανόμενης εισροής ξένων τουριστών στη χώρα και της ακόλουθης αύξησης των τουριστικών εσόδων. Σημειώνεται ότι την περίοδο 2008-2013 ο αριθμός των αλλοδαπών τουριστών και οι τουριστικές εισπράξεις αυξήθηκαν κατά 26,2% (στα 20,1 εκατ. τουρίστες) και 4,4% (στα €12,2 δισεκ.), αντίστοιχα, ενώ την περίοδο 2014-2019 η άνοδος σε αμφότερα τα μεγέθη ήταν πολύ υψηλότερη φτάνοντας το 40,1% (στα 34,0 εκατ. τουρίστες) και 35,7% (στα €18,2 δισεκ.). Την επόμενη διετία το μερίδιο του κλάδου στην απασχόληση περιορίστηκε σε 8,9% και 8,3% ως αποτέλεσμα της απότομης μείωσης της τουριστικής κίνησης το 2020 εξαιτίας της πανδημίας του κορωνοϊού και της περιορισμένης «διόρθωσης» που έλαβε χώρα το 2021 η οποία μείωσε και την ανάγκη για προσωπικό. Τη συγκεκριμένη διετία ο αριθμός των τουριστών διαμορφώθηκε σε 7,4 και 15,3 εκατ., αντίστοιχα, και τα τουριστικά έσοδα σε €4,3 και €10,5 δισεκ. Τα έτη 2022 και 2023

το μερίδιο στην συνολική απασχόληση ανήλθε στην περιοχή του 9,1%, καθώς ο κλάδος παρουσίασε τα διαχρονικά υψηλότερα επίπεδα τουριστικών αφίξεων (29,9 εκατ. το 2022 και 36,1 εκατ. το 2023) και τουριστικών εισπράξεων (€17,7 δισεκ. και €20,6 δισεκ.).

Αξιοσημείωτη ήταν η άνοδος του μεριδίου κλάδου **Επαγγελματικών-Επιστημονικών-Τεχνικών Δραστηριοτήτων** (Διάγραμμα 5) στη συνολική απασχόληση. Αρχικά αυξήθηκε στο 5,9% το 2012 από 5,1% το 2008 και την περίοδο 2013-2019 κυμάνθηκε στα επίπεδα του 5,6%. Στη συνέχεια όμως και πάλι παρουσίασε άνοδο, για να φτάσει το 2023 στο 6,3%.

Ακολουθούν με ίδια άνοδο (κατά 0,8 π.μ.) οι κλάδοι **Εκπαίδευσης** και **Ενημέρωσης-Επικοινωνίας**. Στον πρώτο κλάδο (Διάγραμμα 5) η άνοδος δεν ήταν συνεχής καθώς μεταξύ 2008 και 2014 το σχετικό μερίδιο αυξήθηκε σταδιακά από 7,0% σε 8,2% όμως μέχρι το 2017 είχε περιοριστεί στο 7,9%. Έκτοτε παρουσιάζει αυξομειώσεις καθώς ενώ τα έτη 2020 και 2022 ανήλθε στα επίπεδα του 8,4% και 8,3% αντίστοιχα, τα έτη 2021 και 2023 κατήλθε στο 7,9%.

Διάγραμμα 5: Εξέλιξη μεριδίου κλάδων Υγείας-Κοινωνικής μέριμνας, Καταλυμάτων-Εστίασης, Επαγγελματικών-Επιστημονικών-Τεχνικών δραστηριοτήτων και Εκπαίδευσης στη συνολική απασχόληση (2008-2023)

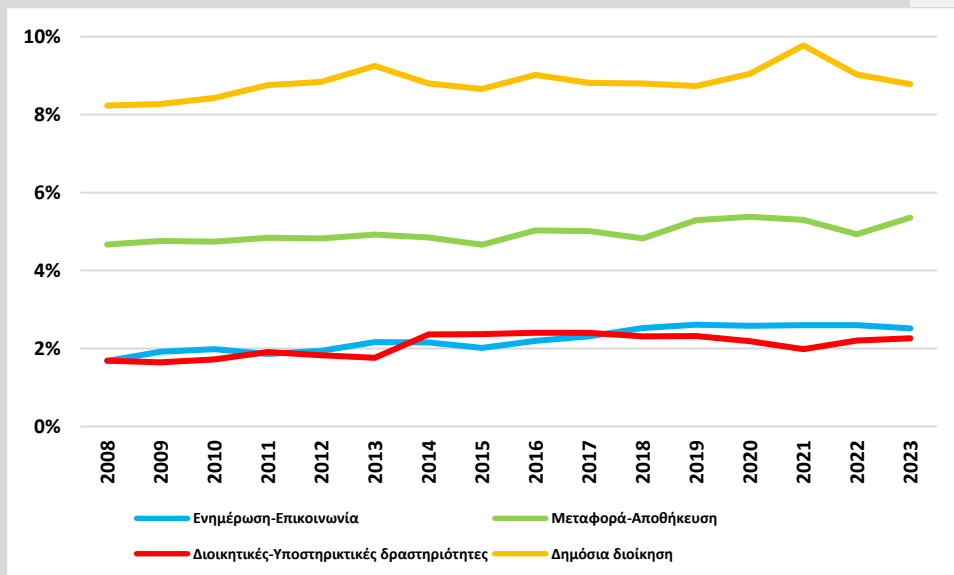

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, **Επεξεργασία στοιχείων:** Eurobank Research

Στον δεύτερο κλάδο (Διάγραμμα 6) η άνοδος του ποσοστού ήταν μεγαλύτερη την περίοδο 2008-2019 (από 1,7% σε 2,6%) ενώ στη συνέχεια και μέχρι το 2023 κυμάνθηκε στην περιοχή του 2,6%. Πιθανός λόγος για τη συγκεκριμένη εξέλιξη είναι η άνοδος της απασχόλησης στους υποκλάδους Τηλεπικοινωνιών και Πληροφορικής καθώς οι εκδοτικές, τηλεοπτικές, κινηματογραφικές και ραδιοφωνικές δραστηριότητες επηρεάστηκαν αρνητικά από την οικονομική κρίση κυρίως εξαιτίας της μείωσης των εσόδων από διαφήμιση. Σε συνάφεια με τα παραπάνω σημειώνεται ότι οι δείκτες κύκλου εργασιών των υποκλάδων Τηλεπικοινωνιών και Δραστηριοτήτων προγραμματισμού Η/Υ ενισχύθηκαν την πενταετία 2015-2019 κατά 3,1% και 28,2%, αντίστοιχα, ενώ των υποκλάδων Εκδοτικών δραστηριοτήτων, Παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών-Βίντεο-Τηλεοπτικών προγραμμάτων-Ηχογραφήσεων-Μουσικών εκδόσεων και Δραστηριοτήτων προγραμματισμού ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών μειώθηκαν κατά 25,3%, 4,5% και 1,0% αντίστοιχα. Την τετραετία 2020-2023 μόνο ο τελευταίος κλάδος παρουσίασε πτώση του δείκτη κύκλου εργασιών.

Παρόμοια ήταν η άνοδος στους κλάδους **Μεταφοράς-Αποθήκευσης** (+0,7 π.μ.) και **Διοικητικών-Υποστηρικτικών δραστηριοτήτων** (+0,6 π.μ.) (Διάγραμμα 6). Στον πρώτο κλάδο, το σχετικό ποσοστό – με κάποιες αυξομειώσεις την περίοδο 2015-2023 – ανήλθε από 4,7% το 2008 στο 5,4% το 2023, ενώ στον δεύτερο ανήλθε στο 2,3% το 2023 από 1,7% το 2008. Ο κλάδος **Δημόσιας διοίκησης και άμυνας-Υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης** (Διάγραμμα 6) – που αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους σε όρους αριθμού εργαζομένων και προστιθέμενης αξίας κλάδους της ελληνικής οικονομίας – συνολικά ενίσχυσε το μερίδιό του στην απασχόληση. Από 8,2% το 2008 ανήλθε στο 9,3% το 2013, ενώ στη συνέχεια κυμάνθηκε στην περιοχή του 8,8% την περίοδο 2014-2019. Έκτοτε η σχετική καμπύλη έχει σχήμα ανάποδου U, καθώς το μερίδιό του αυξήθηκε στο 9,8% το 2021 για να κατέλθει το 2023 στο 8,8%, δηλαδή σε υψηλότερα επίπεδα από το 2008.

Διάγραμμα 6: Εξέλιξη μεριδίου κλάδων Ενημέρωσης-Επικοινωνίας, Μεταφοράς-Αποθήκευσης, Διοικητικών-Υποστηρικτικών δραστηριοτήτων και Δημόσιας διοίκησης, στη συνολική απασχόληση (2008-2023)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, **Επεξεργασία στοιχείων:** Eurobank Research

Οι υπόλοιποι μονοψήφιοι κλάδοι της ελληνικής οικονομίας που παρουσίασαν αύξηση του μεριδίου τους στη συνολική απασχόληση είναι οι κλάδοι Άλλων δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών, Ηλεκτρικού ρεύματος-Φυσικού αερίου-Ατμού-Κλιματισμού, Παροχής νερού-Επεξεργασίας λυμάτων-Διαχείρισης αποβλήτων-Δραστηριοτήτων εξυγίανσης, Ακίνητης περιουσίας, και Δραστηριοτήτων ετερόδοικων οργανισμών, των οποίων το μερίδιο στην απασχόληση αυξήθηκε από 3,7% στο 4,4% την περίοδο 2008-2023.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε προκύπτει καταρχάς ότι η απασχόληση στην Ελλάδα διαχρονικά στηρίζεται κυρίως από τους κλάδους Χονδρικού-Λιανικού εμπορίου, τον Πρωτογενή τομέα, τη Μεταποίηση, τη Δημόσια Διοίκηση, τα Καταλύματα-Εστίαση, την Εκπαίδευση και την Υγεία-Κοινωνική μέριμνα, καθώς το 2008 συγκέντρωναν το 68,6% της συνολικής απασχόλησης, το 2016 το 72,0% αυτής και το 2023 το 71,1%. Η συγκεκριμένη ομάδα κλάδων περιλαμβάνει τόσο κλάδους με διεθνώς εμπορεύσιμη παραγωγή (Καταλύματα-Εστίαση, Μεταποίηση, Πρωτογενής τομέας) καθώς και κλάδους που παράγουν και προσφέρουν μη διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες (Χονδρικό-Λιανικό εμπόριο, Υγεία-Κοινωνική μέριμνα, Εκπαίδευση, Δημόσια διοίκηση).

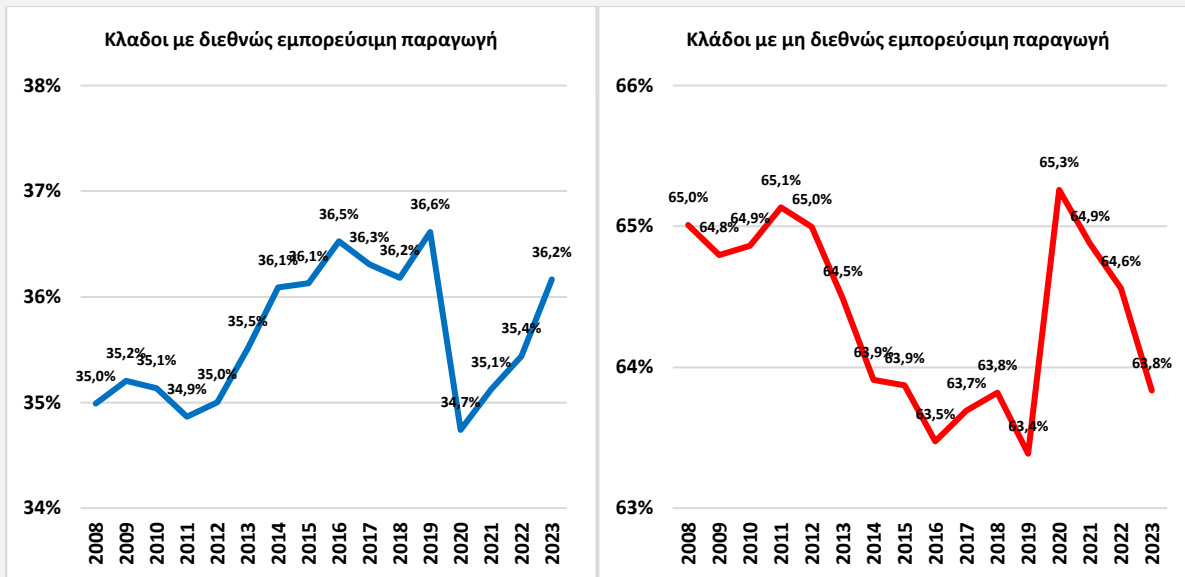
Παράλληλα, από την ανάλυση των καμπυλών που δείχνουν την εξέλιξη του μεριδίου των μονοψήφιων κλάδων στη συνολική απασχόληση της χώρας, προέκυψε ότι την περίοδο 2008-2023 παρουσιάστηκε άνοδος του μεριδίου στους περισσότερους εξ αυτών (14 από τους 21). Σε αυτούς περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων οι κλάδοι Δημόσιας διοίκησης και άμυνας-Υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης, Δραστηριοτήτων υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, Εκπαίδευσης, Δραστηριοτήτων ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας, Επαγγελματικών-Επιστημονικών-Τεχνικών δραστηριοτήτων, Μεταφοράς-Αποθήκευσης, Ενημέρωσης-Επικοινωνίας και Διοικητικών-Υποστηρικτικών δραστηριοτήτων. Αντίθετα μείωση παρουσιάστηκε στους κλάδους Χονδρικού-Λιανικού εμπορίου-Επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών, Μεταποίησης, Κατασκευών, Χρηματοπιστωτικών-Ασφαλιστικών δραστηριοτήτων, Τεχνών-Διασκέδασης-Ψυχαγωγίας και στον Πρωτογενή τομέα, Ορυχείων-Λατομείων και Δραστηριοτήτων νοικοκυριών ως εργοδοτών.

Από τους κλάδους που παρουσίασαν αύξηση του μεριδίου τους μόνο δύο είναι κλάδοι που παράγουν και προσφέρουν διεθνώς εμπορεύσιμες υπηρεσίες δηλαδή οι κλάδοι Δραστηριοτήτων υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης και Μεταφοράς-Αποθήκευσης. Εξάλλου, από τους κλάδους όπου παρουσίασαν μείωση του μεριδίου τους στην απασχόληση οι τρεις εξ αυτών είναι κλάδοι με διεθνώς εμπορεύσιμη παραγωγή, δηλαδή οι κλάδοι Μεταποίησης και Ορυχείων-Λατομείων⁸ καθώς και ο Πρωτογενής τομέας.

Ωστόσο, μια πιο προσεκτική ματιά στην εξέλιξη των μεριδίων απασχόλησης μεταξύ των κλάδων που παρουσιάζουν διεθνώς εμπορεύσιμη παραγωγή και αυτών που δεν παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες δείχνει ότι η πρώτη ομάδα κλάδων αύξησε ήπια το ποσοστό της στη συνολική απασχόληση την περίοδο 2008-2023, ενώ αντίστοιχα στη δεύτερη μειώθηκε. Πιο αναλυτικά, το μερίδιό της πρώτης ομάδας από 35,0% το 2008 ανήλθε στο 36,6% το 2019, για να μειωθεί απότομα το επόμενο έτος (2020) ως αποτέλεσμα της πανδημίας που περιόρισε και τις μετακινήσεις ατόμων και εμπορευμάτων μεταξύ των χωρών. Όμως την επόμενη τριετία ανήλθε σταδιακά στο 36,2%, δηλαδή κοντά στα προ πανδημίας επίπεδα (Διάγραμμα 7). Η συγκεκριμένη άνοδος προέκυψε από τους κλάδους Καταλυμάτων-Εστίασης, Μεταφοράς-Αποθήκευσης και τον Πρωτογενή τομέα γιατί στους κλάδους Μεταποίησης και Ορυχείων-Λατομείων οι αντίστοιχες καμπύλες ακολουθούν καθοδική πορεία. Αντίστροφη πορεία, όπως είναι αναμενόμενο, ακολούθησε το μερίδιο της ομάδας των κλάδων με μη διεθνώς εμπορεύσιμη παραγωγή. Από 65,0% το 2008 κατήλθε σταδιακά στο 63,4% το 2019, το επόμενο έτος (2020) ανήλθε στο 65,3% για να περιοριστεί στη συνέχεια σταδιακά στο 63,8% το 2023 (Διάγραμμα 7).

⁸ Η εξέλιξη του μεριδίου του συγκεκριμένου κλάδου δεν εξετάστηκε αναλυτικά στον παρόν σημείωμα, καθώς το μέσο μερίδιο του στη συνολική απασχόληση είναι πολύ χαμηλό (0,3% κατά μέσο όρο την περίοδο 2008-2023). Ωστόσο, η εξέλιξη του την περίοδο που εξετάζεται είναι συνολικά ήπια πτωτική.

Διάγραμμα 7: Εξέλιξη μεριδίου στη συνολική απασχόληση κλάδων διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών και κλάδων με μη διεθνώς εμπορεύσιμη παραγωγή (2008-2023)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research

Κατά συνέπεια, από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι υπάρχουν ενδείξεις – τουλάχιστον από την πλευρά της απασχόλησης – ότι το αναπτυξιακό υπόδειγμα της ελληνικής οικονομίας μετατοπίζεται, έστω οριακά, προς κλάδους με διεθνώς εμπορεύσιμη παραγωγή. Ωστόσο, η μέχρι τώρα αύξηση του μεριδίου της απασχόλησης τους είναι αφενός μικρή και αφετέρου στηρίζεται από κλάδους παροχής υπηρεσιών. Είναι σημαντικό, όμως, να ενισχυθεί καθοριστικά η απασχόληση και στους κλάδους που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα. Η ενίσχυση της παραγωγής των συγκεκριμένων κλάδων θα έχει πολλαπλές ωφέλειες για την ελληνική οικονομία αφού θα συνεχισθεί η μείωση της ανεργίας και η δημιουργία περισσότερων και μονιμότερου χαρακτήρα θέσεων απασχόλησης συγκριτικά με κλάδους διεθνώς εμπορεύσιμων υπηρεσιών που παρουσιάζουν έντονη εποχικότητα, ενώ θα βελτιωθεί και το εξωτερικό ισοζύγιο. Η σημαντικότερη, όμως, ωφέλεια που θα προκύψει για την ελληνική οικονομία θα προέλθει από τις επενδύσεις σε αναγκαίο κεφαλαιουχικό εξοπλισμό, δηλαδή σε αμιγώς παραγωγικές επενδύσεις, οι οποίες θα συμβάλουν στον περιορισμό του μεγάλου επενδυτικού κενού⁹ που παρουσιάζει η Ελλάδα συγκριτικά με το σύνολο της Ευρωζώνης. Η μείωση του μέσω επενδύσεων, τόσο από εγχώριες όσο από άμεσες ξένες επενδύσεις θα συμβάλει στη βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας, του εθνικού εισοδήματος, του βιοτικού επιπέδου των πολιτών και συνολικά στη μακροχρόνια βιωσιμότητα της ελληνικής οικονομίας.

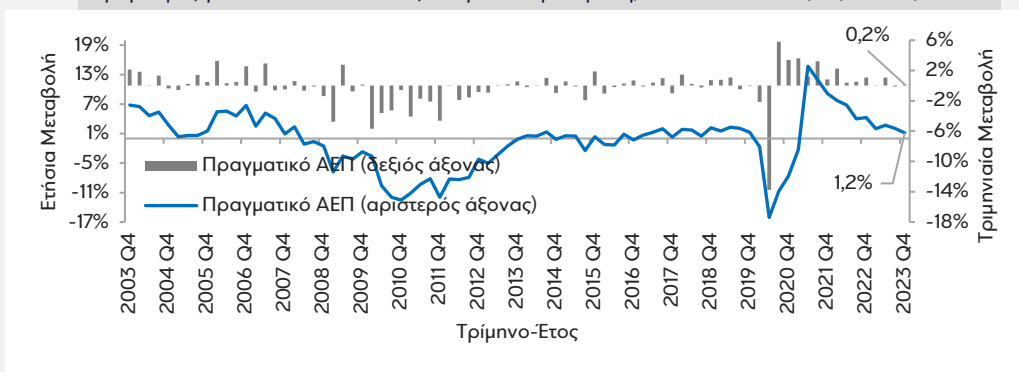
⁹ Ως επενδυτικό κενό ορίζεται η (αρνητική) διαφορά του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου ως ποσοστό του ΑΕΠ μεταξύ Ελλάδας και Ευρωζώνης.

Πίνακας Α1: Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη της Ελληνικής Οικονομίας

Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (εποχικά διορθωμένα στοιχεία)

Το 4^ο τρίμηνο 2023 η ετήσια μεταβολή του πραγματικού ΑΕΠ ήταν +1,2% YoY (+2,1% YoY το Q3 2023 και +4,3% YoY το Q4 2022) και η αντίστοιχη τριμηνιαία μεταβολή ήταν +0,2% QoQ (-0,1% QoQ το Q3 2023 και +1,1% QoQ το Q4 2022)

Προβλέψεις για το σύνολο του έτους – Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μαΐ-2024: 2024 2,2%, 2025 2,3%

ΑΕΠ (% YoY, % QoQ)

Περίοδος: Q4 2003–Q4 2023

Στοιχεία: τριμηνιαία

Μέσος Όρος: -0,3%

Διάμεσος: +0,6%

Μέγιστο: +14,7% (Q2 2021)

Ελάχιστο: -16,0% (Q2 2020)

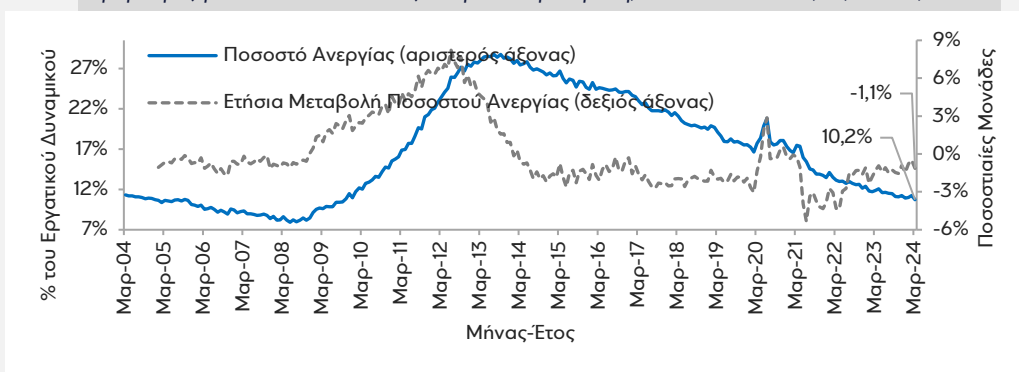
Δημοσίευση: 7/3/2024 (προσωρινά στοιχεία)

Επόμενη: 7/6/2024

Ποσοστό Ανεργίας (εποχικά διορθωμένα στοιχεία)

Τον Μάρτιο 2024 το ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε στο 10,2% (10,7% τον Φεβρουάριο 2024 και 11,4% τον Μάρτιο 2023) και το αντίστοιχο μέσο ετήσιο μέγεθος (μέσος όρος 12 μηνών) ήταν στο 10,8% (10,9% τον Φεβρουάριο 2024 και 12,0% τον Μάρτιο 2023)

Προβλέψεις για το σύνολο του έτους – Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μαΐ-2024: 2024 10,3%, 2025 9,7%

Ποσοστό Ανεργίας (%)

Περίοδος: 3/2004-3/2024

Στοιχεία: μηνιαία

Μέσος Όρος: 17,2%

Διάμεσος: 17,2%

Μέγιστο: 28,3% (7/2013)

Ελάχιστο: 7,4% (5/2008)

ΑΑ = αριστερός άξονας

ΔΑ = δεξιός άξονας

ΠΜ = ποσοστ. μοναδ,

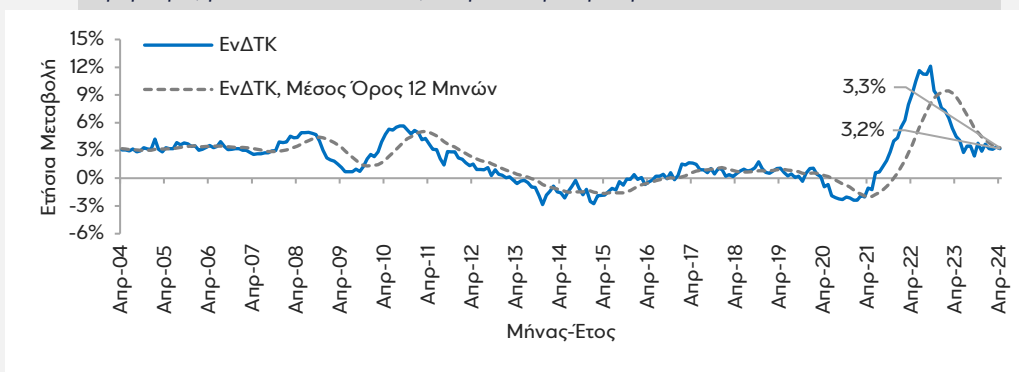
Δημοσίευση: 2/5/2024

Επομ. δημ.: 30/5/2024

Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή

Τον Απρίλιο 2024 η ετήσια μεταβολή του ΕνΔΤΚ ήταν +3,2% YoY (+3,4% YoY τον Μάρτιο 2024 και +4,5% YoY τον Απρίλιο 2023) και η αντίστοιχη μέση ετήσια μεταβολή (μέσος όρος 12 μηνών) ήταν 3,3% YoY (3,4% YoY τον Μάρτιο 2024 και 8,8% YoY τον Απρίλιο 2023)

Προβλέψεις για το σύνολο του έτους – Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μαΐ-2024: 2024 2,8%, 2025 2,1%

ΕνΔΤΚ (% YoY)

Περίοδος: 4/2004-4/2024

Στοιχεία: μηνιαία

Μέσος Όρος: +2,0%

Διάμεσος: +1,6%

Μέγιστο: +12,1% (9/2022)

Ελάχιστο: -2,9% (11/2013)

Δημοσίευση: 14/5/2024

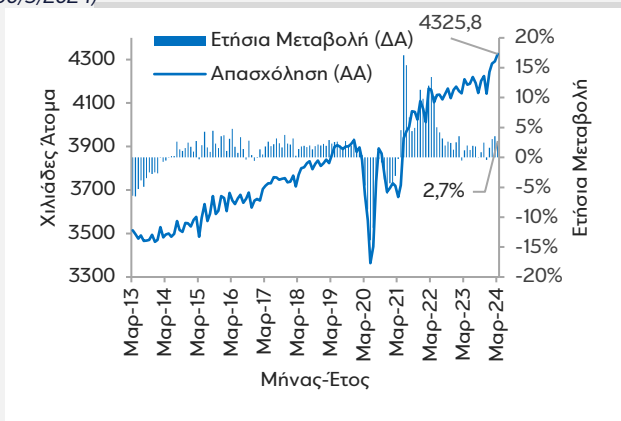
Επομ. δημ.: 10/6/2024

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission), Eurobank Research.

Πίνακας Α2: Δείκτες Οικονομικής Δραστηριότητας και Συγκυρίας της Ελληνικής Οικονομίας

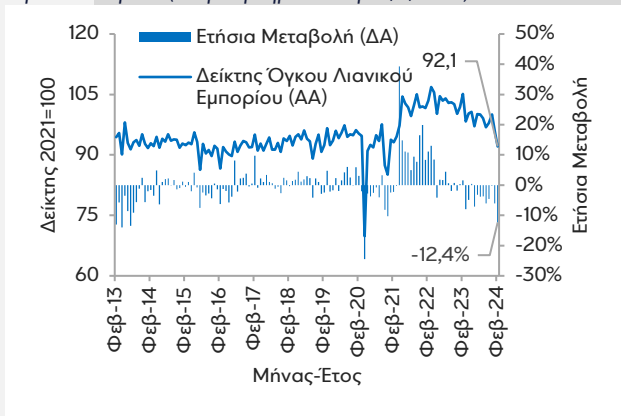
Απασχόληση (σύνολο οικονομίας): +2,7% YoY τον Μαρ-24 από +3,6% YoY τον Φεβ-24, +1,7% YoY την περίοδο Απρ-23 – Μαρ-24 (12Μ) από +3,1% YoY την περίοδο Απρ-22 – Μαρ-23 (επόμενη δημοσίευση: 30/5/2024)

Δείκτης Οικονομικού Κλίματος: 108,5 ΜΔ τον Απρ-24, +0,1 ΜΔ MoM και +0,4 ΜΔ YoY τον Απρ-24 από +3,5 ΜΔ MoM και +1,9 ΜΔ YoY τον Μαρ-24 (επόμενη δημοσίευση: 30/5/2024)

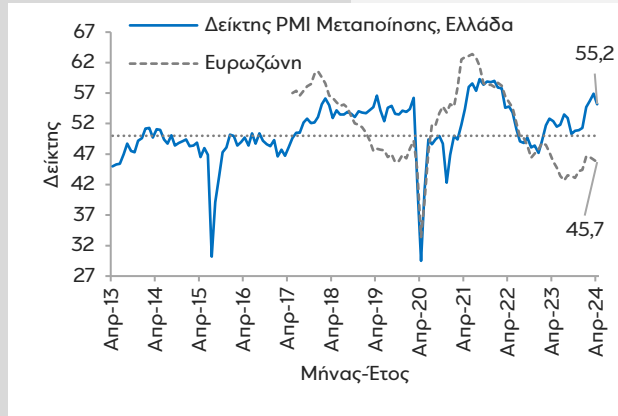
Δείκτης Όγκου Λιανικού Εμπορίου: -3,8% MoM και -12,4% YoY τον Φεβ-24 από -4,3% MoM και -6,0% YoY τον Ιαν-24, -5,0% YoY την περίοδο Μαρ-23 – Φεβ-24 (12Μ) από +1,9% YoY την περίοδο Μαρ-22 – Φεβ-23 (επόμενη δημοσίευση: 31/5/2024)

Δείκτης Εμπιστοσύνης Καταναλωτή: -41,7 ΜΔ τον Απρ-24, +3,0 ΜΔ MoM και +2,9 ΜΔ YoY τον Απρ-24 από +2,5 ΜΔ MoM και -3,6 ΜΔ YoY τον Μαρ-24 (επόμενη δημοσίευση: 30/5/2024)

Δείκτης Παραγωγής Μεταποίησης: -3,0% MoM και -2,2% YoY τον Μαρ-24 από -0,9% MoM και +2,0% YoY τον Φεβ-24, +2,6% YoY την περίοδο Απρ-23 – Μαρ-24 (12Μ) από +5,3% YoY την περίοδο Απρ-22 – Μαρ-23 (επόμενη δημοσίευση: 10/6/2024)

Δείκτης PMI Μεταποίησης: 55,2 ΜΔ τον Απρ-24, -1,7 ΜΔ MoM και +2,8 ΜΔ YoY τον Απρ-24 από +1,2 ΜΔ MoM και +4,1 ΜΔ YoY τον Μαρ-24 (επόμενη δημοσίευση: 3/6/2024)

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ), S&P Global, Eurobank Research.

Σημείωση: ως ΜΔ ορίζουμε τις μονάδες δείκτη, ως MoM και YoY τη μηνιαία και την ετήσια μεταβολή αντίστοιχα, και ως ΑΑ και ΔΑ τον αριθμητικό και τον κάθετο άξονα αντίστοιχα.

Ομάδα Ανάλυσης και Έρευνας

Δρ. Τάσος Αναστασάτος | Επικεφαλής Οικονομολόγος Ομίλου Eurobank
tanastasatos@eurobank.gr | + 30 214 40 59 706

Μιχαήλ Βασιλειάδης
 Ερευνητής Οικονομολόγος
mvasileiadis@eurobank.gr
 + 30 214 40 59 709

Δρ. Στυλιανός Γώγος
 Ερευνητής Οικονομολόγος
sgogos@eurobank.gr
 + 30 214 40 63 456

Μαρία Κασόλα
 Ερευνήτρια Οικονομολόγος
mkasola@eurobank.gr
 + 30 210 40 63 453

Marcus Bensasson
 Ερευνητής Οικονομολόγος
mbensasson@eurobank.gr
 + 30 214 40 65 113

Δρ. Κωνσταντίνος Πέππας
 Ερευνητής Οικονομολόγος
kpeppas@eurobank.gr
 + 30 214 40 63 520

Παρασκευή Πετροπούλου
 Ανώτερη Οικονομολόγος
ppetropoulou@eurobank.gr
 + 30 214 40 63 455

Δρ. Θεόδωρος Ράπανος
 Ερευνητής Οικονομολόγος
trapanos@eurobank.gr
 + 30 214 40 59 711

Δρ. Θεόδωρος Σταματίου
 Ανώτερος Οικονομολόγος
tstamatios@eurobank.gr
 + 30 214 40 59 708

Περισσότερες εκδόσεις μας διαθέσιμες στην ηλεκτρονική διεύθυνση που ακολουθεί: <https://www.eurobank.gr/en/group/economic-research>
 Εγγραφείτε ηλεκτρονικά, σε: <https://www.eurobank.gr/el/omilos/oikonomikes-analuseis/forma-ekdilosis-endiiferontos>
 Ακολουθήστε μας στο twitter: https://twitter.com/Eurobank_Group
 Ακολουθήστε μας στο LinkedIn: <https://www.linkedin.com/company/eurobank>

DISCLAIMER

This report has been issued by Eurobank S.A. ("Eurobank") and may not be reproduced in any manner or provided to any other person. Each person that receives a copy by acceptance thereof represents and agrees that it will not distribute or provide it to any other person. This report is not an offer to buy or sell or a solicitation of an offer to buy or sell the securities mentioned herein. Eurobank and others associated with it may have positions in, and may effect transactions in securities of companies mentioned herein and may also perform or seek to perform investment banking services for those companies. The investments discussed in this report may be unsuitable for investors, depending on the specific investment objectives and financial position. The information contained herein is for informative purposes only and has been obtained from sources believed to be reliable but it has not been verified by Eurobank. The opinions expressed herein may not necessarily coincide with those of any member of Eurobank. No representation or warranty (express or implied) is made as to the accuracy, completeness, correctness, timeliness or fairness of the information or opinions herein, all of which are subject to change without notice. No responsibility or liability whatsoever or howsoever arising is accepted in relation to the contents hereof by Eurobank or any of its directors, officers or employees. Any articles, studies, comments etc. reflect solely the views of their author. Any unsigned notes are deemed to have been produced by the editorial team. Any articles, studies, comments etc. that are signed by members of the editorial team express the personal views of their author.

